

MEDYA VE ŞİDDET: MEDYANIN SUNDUĞU SALDIRGANLIK SAHNELERİ İNSANLARI ŞİDDET EYLEMİNE SÜRÜKLER Mİ?

Media and Violence: Do Agression Scenes of Media Lead People Violence?

İsmail TUFAN*

Özet

Bu çalışmada medya ve şiddet arasındaki ilişki, bilimsel çalışmalardan elde edilmiş sonuçlar doğrultusunda Stanford postformal kriterleri açısından değerlendirilmiştir. *Şiddet*, onu uygulayan ile ona maruz kalan kişi arasındaki bireysel bir olay değil, toplumsal nedenlere dayanan bir çatışmadır. Bu çalışmanın amacı, şiddeti doğuran sosyolojik nedenlerin kültürlere göre farklılıklarını ve benzerliklerini, neden sonuç ilişkisi çerçevesinde ortaya koymaktır. Şiddet olaylarının temel faktörü olan çatışma, her zaman birinin diğerine üstünlüğünü kabul ettirme girişimidir. Fiziksel ve ekonomik yönden güçlü olanın, zayıf olana karşı bedensel ya da sözlü olarak, isteklerini zorla kabul ettirme aksiyonlarının toplamı olarak kabul edilmelidir.

Saldırı ve şiddetle ilgili araştırmalarda, şiddetin tek yönlü bir bakış açısı içinde ele alınarak sadece biyolojik, bedensel, fizyolojik, ekolojik, sosyal ya da psikik faktörlerle açıklanamayacağı uzmanlarca kabul edilmektedir. Şiddeti açıklamaya çalışan modern teoriler, daha geniş kapsamlı ve farklı disiplinlere açık bir modelden hareket etmektedirler. Bunun içine genetik, psikik, sosyal, durumsal ve şiddetin gidişatını belirleyen çeşitli koşullar da dahil edilmektedir. Ülkemizde var olan bir takım sosyal tabulardan ötürü, şiddetin her türü, kamuoyunda açıkça tartışılan sosyolojik bir problem olarak ele alınamamaktadır. Bilinçli bir suskunluk içinde olmamız, bazı şiddet türlerinin azalmasına ya da ortadan kalkmasına büyük bir engel teşkil etmektedir. Burada medya şiddeti hangi bağlamda ele aldığı ve yarattığı sosyal etkiler, çeşitli açılardan detaylıca irdelenecektir.

Anahtar Sözcükler: Medya ve Şiddet, Şiddet ve Toplum,

Abstract

In this paper the relationship between mass media and violence has been evaluated according to results of scholarly research and in accordance with the Stanford Postformal Criteria. Violence is not an individual event between the person who applies it and the victim, it is a conflict which has social reasons. The aim of this study is to illuminate the cultural differences and similarities of the sociological reasons which cause violence. Conflict, which is the basic factor of acts of violence is always an attempt of making the other accept ones superiority. It should be understood as the sum of attempts of the physically and economically superior one of making the weak one accept ones wishes by force, physically or verbally.

Experts agree on the fact that violence cannot be explained through a biological, physical, ecological, social or psychological monocausal perspective. Modern theories which seek to explain violence do so through a broader perspective, open to different disciplines. This includes diverse conditions like genetic, psychological, social, situative ones as well as the course of violence. Not every kind of violence can be discussed in public openly as a sociological problem because of certain existing taboos in our society. Our silence is an obstacle on the way of the decreasing or disappearing of certain kinds of violence. In this paper we aim to evaluate how media deals with violence and the social impacts it creates, from different aspects.

Key Words: Media and Violence, Violence and Society

* Yard. Doç. Dr. Akdeniz Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.

Giriş

Türkiye'nin son yıllarına damgasını vuran en önemli gelişmelerden biri de, medyanın iddia ettiği ve hiç kimsenin şüphe duymadığı şiddet olaylarındaki artıştır. Diğer taraftan medyanın şiddeti teşvik eden bir enstrüman haline geldiği de düşünülmektedir. Bu çalışmada medya ve şiddet, sosyolojik açıdan postformal kriterlerine göre analiz edilecektir.

Türkiye her geçen gün artan şiddet sorunu ile karşı karşıyadır. Sokaktaki şiddet sadece simasını değiştirmekle kalmadı, aynı zamanda kendisine kurban olarak daha çok kadın ve yaşlıları seçmeye başladı. Bu yüzden Bursa polis teşkilatı halkı aydınlatmak üzere bastırdığı broşürde, özellikle kadınları ve yaşlıları kaçakçılara ve yankesicilere karşı uyarmaktadır (Kanal D Haber, 24 Mart 2002).

Türkiye'de geçmiş yıllarda medyada terör kurbanları ön plandaydı, bugün ise adi suçlardan kaynaklanan şiddet olayları medyanın ekmek kapısı haline geldi. Türk Medyasında çıkan haberlere bakılacak olursa, bugün tam manasıyla toplumsal bir demontaj¹ yaşamaktayız. Bu kanı toplumda giderek güçlenmektedir. Medya, bu durumu kanıtlanmış bir olay gibi aktarmaya devam ederken, diğer taraftan şiddet olaylarındaki artışın nedeni olarak medyayı gösterenler, durumdan onu da sorumlu tutmaktadırlar. Bazı araştırmacılara göre şiddet olaylarının meydana gelişinde medyanın suçu çok büyüktür. Örneğin televizyonda gösterilen şiddet sahnelerinin, özellikle genç insanları şiddet eylemlerine sürüklediği iddia edilir. Fiziksel şiddetten vandalizme varıncaya kadar her türlü şiddet olayında artış olduğu düşüncesi sabitleşmiş bulunuyor ve toplumsal zembereğimizin boşandığı duygusu içimizde büyük bir korku yaratıyor.

Medya ve Şiddet

Medyanın gösterdiği şiddet sahnelerinin, insan ve toplum üzerinde yarattığı olumsuz etkiler üzerine yürütülen tartışmaların geçmişi oldukça uzundur, ama öne sürülen gerekçeler ve tezler çoğunlukla tekrardan ibarettir. “*Medya ve Şiddet*” adlı kitabında, bu konu üzerine tahminen 5000 tane araştırmanın bulunduğunu dile getiren ve bu araştırmaların hepsine yer veremeyişinin bir dezavantaj olmadığını, çünkü bu araştırmalardan hiçbir yeni bilginin elde edilemediğini belirten sosyolog Kunczik (1994:14) “*Medya ve şiddet konusu üzerine eksiksiz bir eser sunma girişimi arzusunun insanı nerele götürebileceğini, kendime ait /Televizyonda Şiddet (1975:116-117) adlı eserim göstermiştir: 827 sayfanın 131 sayfası (bu bir doktora çalışmasıydı) literatür listesi idi*” diyor. Winter (1995:62) ve Röser de (2000:123) aynı sonuca ulaşmaktadırlar. Bu yüzden benim burada medya ve şiddet konusu üzerine size aktarabileceğim bilgiler, ancak konunun bir silüetini çizmekten ibaret olabilir.

1 Toplumsal çözülme

Şiddet ve medya arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak amacıyla yapılan araştırmaların çıkış noktasında, insan kitlelerine hitap eden yayıncılığın *sosyalizasyon* sürecine etki ettiği düşüncesi vardır. “*İkinci doğuş*” olarak adlandırılan sosyalizasyon sürecinde çocuk, toplumun değerlerini, normlarını, alışkanlıklarını, tutumlarını ve davranış özelliklerini edinerek, sosyal ve kültürel kişiliğini kazanır. Dünyaya yeni gelen her insan, kültürel yönden boş bir sayfa gibidir. Bu yüzden her toplumun barbarlıktan 20 yıl, yani sadece bir kuşak ötede olduğu söylenir. Çünkü dünyaya yeni gelen “*minik vahşilerin*” (Kunczik, 1994:149), kültürden haberleri yoktur. Kültürel değerlere sahip olabilmesi için, öğrenme sürecinden geçmesi gerekir ve bu süreç sadece çocukluk dönemiyle sınırlı kalmayıp, ömür boyu devam eder. Çocuğun sosyalleşmesinde ebeveynin oynadığı büyük role son yıllarda yeni bir ortak daha çıktığı iddia edilmektedir: *Televizyon*, çocuğun anne ve babasından sonra, ebeveynliğin *üçüncü kolu* olarak tanımlanmaktadır.

Günlük yaşamda ve medyada çok sık kullanılan *şiddet* kavramının ne olduğu bile henüz kesinlik kazanmış değildir. Sosyolog Schorb ve Theunert (1982:174), “*Televizyonda Şiddet*” adlı kitaplarında, şiddetle ilgili 78 tane araştırmacının analizini yaptıktan sonra ilginç olduğu kadar tuhaf, ama aynı zamanda bilim açısından düşündürücü bir sonuca ulaşırlar. Bu araştırmaların neredeyse yarısına yakınında şiddetin tanımı yapılmamıştı. Oysa şiddet kavramından, çoğu kimse ya da araştırmacı, farklı şeyleri anlamaktadırlar. Şiddet olarak tanımlanan girişimlerin analizini yapmadan, bunların hepsine birden “*şiddet*” demek, izlenebilecek en kolay yoldur. Böyle bir yöntemin düşündürücü bir avantajı da vardır: “*Hiçbir problemle karşılaşmadan barbarlaşma ve acımasızlık eğilimlerinin varlığını kanıtlamada zorluklarla karşılaşılmaz*” diyor Kunczik (1994:151).

Saldırganlık ve *şiddet* kavramları genellikle eş anlamlı olarak kullanılırlar. Oysa bilimde saldırganlığın konumu şiddetin üstünde yer alır. Saldırganlık (agresivite, agresiflik), bir bireyin başka bir bireyi yaralama girişimi düşüncesine sahip olmasıdır. Eğer böyle bir girişim meydana gelmişse buna da *saldırı* (agresyon) denir. *Şiddet* ise bir bireyin başka bir bireye “*fiziksel güç uygulamak suretiyle gerçekleştirdiği bedensel saldırı sonucunda, karşısındaki insana verdiği zarar*” (Hurrelmann ve Palentien, 1995:66) olarak tanımlanabilir. Demek ki fiziksel şiddet, saldırının sadece bir alt kümesini meydana getirmektedir. Bu kavram altında şiddete maruz kalan kişinin bedenine yönelik doğrudan doğruya yapılan etkiler anlaşılır. Bunlar hafif darbelerden ağır yaralamalara kadar varabilirler. Aynı zamanda bir insanı rahatsız ederek ya da şantaj şeklinde ona karşı bedensel yaralama tehditleri savurmak da, fiziksel saldırı olarak kabul edilmektedir. Şiddetin türleri arasında fiziksel, psikik, sözlü, cinsel şiddetler olduğu gibi, örneğin bu şiddetlerin kadın ve yabancı düşmanlığı olarak uygulanan özel türleri de bulunmaktadır.

Araştırmacılar medyadaki şiddeti *doğal* ve *sunî*, *gerçek* ve *varsayıma dayananlar* olmak üzere dörde ayırmaktadırlar. *Gerçek şiddet* fiziksel ve psöşik zarar verme amacına yöneliktir ya da böyle bir zarar vermenin yarattığı etkilerin medya tarafından halka sunulması olarak tanımlanabilir. *Varsayılan şiddet*, bu tür davranışların bir ön koşul olarak medya tarafından halka sunulması demektir. *Doğal şiddet*, gerçek şiddet olaylarının medya tarafından gösterilmesi, *sunî şiddet* ise, örneğin çizgi filmlerle gösterilen, gerçek dışı şiddet türleridir. *Bireysel şiddet*, bir bireyin başka bir bireye ya da canlı bir varlığa ya da eşyaya karşı fiziksel ya da ruhsal zarar verme amacıyla yaptığı girişimlere verilen genel ad olarak tarif edilebilir.

Toplumun geneline ve birçok araştırmacıya göre televizyonda gösterilen şiddet sahneleri, insanlar üzerinde olumsuz etkiler yaparak onları şiddet eylemlerine sürüklemektedir. Bunun böyle olduğundan o kadar emindirler ki, bireysel tecrübelerle dayanan bilgilerden hareket edilerek, böyle efektlerin meydana geldiğine inanılır. Bu yüzden gözleme dayanan araştırmalara gerek olmadığı, sonucu önceden belli olan “*banalitelere*” araştırılmasının saçma olduğu düşünülür. Bu tür banalitelere kontrol edildiği araştırmalar, örneğin İkinci Dünya Savaşı sırasında Amerikan ordusunda yapılmıştır. Eğitim düzeyi yüksek olan askerlerin eğitim düzeyi düşük olan askerlerden daha fazla psikonevrotik belirtiler gösterdikleri, eğitim düzeyi düşük olan askerlerin daha sağlam bir ruhsal yapıya sahip oldukları aslında biliniyordu (!) Ama buna rağmen yapılan araştırmalardan ortaya çıkan sonuçlar sürpriz nitelikteydi. Örneğin cahil askerlerin eğitilmiş askerlerden daha fazla nevrotik oldukları saptandı. Şehirli askerler köylü askerlerden daha kötü bir durumda değillerdi. Amerika’nın sıcak bölgelerinden gelen askerler tropik sıcağa, soğuk bölgelerden gelenlerden daha iyi bir uyum sağlayamıyorlardı (Stoufer, 1949:174-175; Lazarsfeld, 1968:216).

Bizim konumuz açısından buradan çıkarmamız gereken başlıca ders, bilindiği kabul edilen olayların da bilimsel yöntemlerle kontrol edilmesi gerektiğidir. Örneğin birçok bilim adamına göre televizyonda gösterilen şiddet sahnelerinin artmasıyla birlikte toplumda suç olaylarında da artış meydana gelmiştir ve televizyonda gösterilen şiddet sahnelerindeki artışa bağlı olarak, suçlu sayısı artmaktadır. Bunun bilimsel olarak kanıtlandığı da iddia edilir (Blaich, 1973:198-199). Ancak “*korelasyonların yanlış yorumu*” (Kunczik, 1994:162-163) ile ulaşılan bu sonuca pek fazla değeri verilmemelidir. Nasıl ki ben, istatistik hesaplarından faydalanarak güneşin doğuşuyla horozların ötüşü arasında bir ilişki bulunduğunu kanıtlayabilirsem ve bu “*saçma*” olarak nitelendirilirse, televizyondaki şiddet olaylarıyla toplumda meydana gelen şiddet olayları arasındaki korelasyonların da aynı yöntemle kanıtlandığı unutulmamalıdır.

Medyanın şiddet sahnelerini bol miktarda sunması değildir toplumda şiddet artışına yol açan, sadece medya tarafından yoğun miktarda sunulan şiddet sahne-

lerinin içimizde uyandırdığı duygu ve düşüncelerin bizde uyandırdığı intiba, toplumda şiddetin arttığı yöndedir. Eğer medyaya kızacaksak, halkı yanlış bilgilendirdiği ve yanlış yönlendirdiği için kızmak gerekiyor, bazılarının iddia ettikleri gibi şiddet olaylarının artmasına yol açtığı için değil.

Sosyolog Groebel (1995:197) uluslararası televizyon programlarındaki şiddet sahnelerinin bolluğuna dikkat çekmektedir ve Avrupa ülkelerinde yayın yapan televizyon kanallarında, kanal başına saatte ortalama beş tane şiddet sahnesine yer verildiğini belirtmektedir. Bu rakam sırf Alman televizyon kanallarında haftada 3500 adet şiddet sahnesi anlamına gelmektedir. Eğer televizyon seyredenler kanallar arasında gidip gelirse, bir cinayet sahnesini izleme olasılığı daha da artmaktadır. Alman kanallarında günde ortalama 70 tane cinayet sahnesi gösterildiği belirlenmiştir. ABD’de bu rakam daha da fazladır. 1990’lı yıllarda yapılan bir araştırmaya göre ABD’deki televizyon kanallarında, kanal başına saatte ortalama 10 tane şiddet sahnesi düştüğü saptanmıştır. Amerikan seri filmlerinin, Avrupa seri filmlerinden sayısal yönden daha fazla şiddet içerdiği de belirlenmiştir. Ama sayısal fazlalık, şiddetin kalitesini belirlemeye yetmez.

Ayrıca bazen gazetecilerin kamuoyunda bilinçli olarak korku yaratmak istedikleri de görülmektedir. Örneğin 1993 yılında Almanya’nın ciddi haftalık dergilerinden *Der SPIEGEL* (1993:39-40), bulvar basını olan *BUNTE* dergisinde yayınlanan ve *Jurassic Park* filminin çocuklar için tehlikeli olduğunu bilimsel olarak kanıtlandığı haberinin, *yalan* olduğunu duyurmuştu. Sözde bu film çocukların kalbini aşırı derecede yoran ve baskı yaratan bir filmmiş ve *Bunte*, bu bilimsel (!) sonuca, film sırasında iki çocuğun EKG’sini çektilerle ulaşmış. Böyle bir EKG gerçekten çekilmiş, ama bu deneyi yürüten doktor, derginin bu haberi yayınlamasından sonra ortaya çıkarak, kendi yürüttüğü deneyden kesinlikle böyle bir sonuca ulaşmadığını, bu haberin tamamen uydurmaca olduğunu belirtmiştir.

Toplumsal Duyarlılık

Almanya’da 1989 yılında yapılan bir kamuoyu araştırmasında, nüfusun %94,7’sinin bireylere karşı yapılan şiddeti ve %95,4’ünün eşyaya karşı yapılan şiddeti reddettiğini ortaya koydu. Bu sonuç, medyanın aktardığı toplum görüntüsüyle tezatlık içindedir. Medya, toplumda şiddetin radikal bir artış gösterdiğini söylerken, aynı toplumun ezici çoğunluğunun şiddeti genel olarak reddetmesi biraz da şaşırtıcı ve düşündürücü değil midir? Bu yüzden Heidelbergli sosyolog Sack (1973:211) “*Şiddetin Tanımı*” adlı yazısında, kriminal istatistikleri, insan eliyle yaratılan “*sunî bulgular*” olarak tanımlamaktadır. Bu istatistiklerin, aslında kamuoyundaki tedirginliğin bir eseri olduklarına ve onun oluşturduğu baskının polisi, olayların daha fazla peşine düşmeye sürüklediğine ve bunun doğal bir sonucu olarak çözüme kavuşturulan olaylardaki artışı yansıttıklarına dikkat çek-

mehtedir. Yani suç unsuru olan olaylar üzerine yürütölen istatistiklerdeki artış, aslında çözüme kavuşturulan olaylardaki artışın bir göstergesidir, toplumdaki şiddet olaylarındaki yükselişin değil.

Bu düşünceyi bizim Türkiye açısından değerelemlendirecek olursak, Türkiye’de bugün eskisinden daha fazla şiddet meydana geldiğini herhangi bir araştırma yapmadan söyleyemeyiz. Toplumsal duyarlılığın artmasıyla birlikte polisin böyle olayları daha dikkatli ve daha azimli bir şekilde takip ettiğini, bunun sonucunda daha fazla suçluyu yakaladığını söyleyebiliriz. Ama toplumda şiddet olaylarında büyük bir artışın meydana geldiğini, medya haberlerine dayanarak ya da kriminal istatistiklere bakarak iddia edemeyiz. Böyle bir iddiada bulunabilmemiz için, önce bu bulguların bilimsel olarak araştırılması gerekir. Örneğin şu günlerde insanımızı en çok ilgilendiren olayların başında *kapkaççılık* geliyor. Neredeyse her gün televizyon haberlerinde polis tarafından yakalanan kapkaççıların teşhir edildiklerini görüyoruz. İçimizde uyanan duygu, kapkaççılığın ve yankesiciliğın arttığı yönde oluyor. Ancak bunun gerçekten böyle olduğuna dair elimizde hiçbir bilimsel kanıt bulunmuyor, sadece medya tarafından verilen bu tür haberlerdeki artış, bizde böyle bir duygu yaratıyor. Türkiye’de bir günde meydana gelen binlerce şiddet olayının arasından, özellikle aftan yararlanarak dışarı çıkan ve suç işleyenler seçiliyor ve asıl suçlunun, bu yasaya “*evet*” diyenler oldukları da dolaylı olarak halka iletiliyor. Belki gerçekten aftan sonra şiddet olaylarında artış oldu, belki gerçekten ölkemizde şiddet genel anlamda arttı, ama belki de terör şiddeti sona erdikten sonra, medya bu kez kendisine yeni bir “*dikkat penceresi*” ni sunup, toplumda böyle bir düşüncenin oluşmasına yol açtı. Medyanın görevi, toplumdaki olumsuzluklara da dikkat çekmektir, ama bilimsel kanıtını ortaya koymak gibi bir zorunluluğu yoktur. Bilim adamlarının göreviyse, doğruluğundan şüphe duyulmayan olayları da araştırmak, ya doğruluklarını kanıtlamak ya da yanlış olduklarını saptamaktır. Örneğin yine son günlerde basının 70 milyonluk Türkiye’de üç beş tane gencin yarattığı “*Satanizm*” tehlikesini ön plana çıkardığına şahit oluyoruz. Birkaç tane siyah giysiler içindeki gencin, sanki toplumda terör havası estirecek güce sahiplermiş gibi teşhir edilmeleri, duvarlara çizilen birkaç işaretin sanki tüm toplumu tehdit ediyormuşçasına seyirciye aktarılması, televizyon yayıncılığındaki kalitenin kriterlerinin yeniden değerelemlendirilmesi gerekmektedir. Bu tür değışik düşünceler her toplumda ve her çağda vardır. Ama reyting hesapları yapan medya, bu olayı da topluma karşı bir şiddet olarak sunarken daha dikkatli olmak zorundadır.

Medya denince akla ilk önce televizyonun gelmesi normaldir, çünkü yapılan araştırmalar günümüz insanının serbest zamanlarını en çok ekran karşısında geçirdiğini göstermektedir (Opaschowski, 2001:176-177). Ebeveyn rolüne ortak olan televizyonda ya da video filmlerinde gösterilen şiddet sahnelerinin, insanların saldırgan yaptığı bana doğru bir düşünce olarak gelmiyor. Medyanın sunduğu

şiddet görüntülerinin yol açtığı şiddet olaylarının kriminal istatistiklerdeki yeri büyük bir olasılıkla en üstte değildir. Her ne kadar *Öğrenme Teorisi*'nin savunucusu Albert Bandura (1964:201-202) "*Televizyondan öğrendiklerini uygulamaya koymaları için gerekli olan silahlara çocukların ulaşması ender hallerde mümkün olur. Eğer sustalı bıçaklara ya da tabancalara sahip olsalardı, o zaman mutlaka bir kesinlikle, taklit edilen şiddet olaylarının güçlü bir şekilde artacağı görülmüştü*" diyor olsa bile, şiddet olaylarını sadece televizyondan öğrenilerek taklitle yönelme şeklinde ele almanın doğru olduğunu gösteren herhangi bir delil yoktur. Bu yüzden "*Her seferinde insanı şaşırtan bir durum, sadece gazetecilerin değil, aynı zamanda sosyologların, psikiyatrların, gençlik vakalarına bakan hakimlerin kitlesel medya ve artan kriminalite, agresiflik ve şiddet arasındaki ilişkiler üzerine sorumsuzca görüş bildirmeleridir. Özellikle şaşırtıcı olan durumsa, bu açıklamaların hiçbir itiraza fırsat tanımayan bir tarzla öne sürülmesi ve sanki bütün bunların araştırma sonuçlarıyla çoktan mutlak şekilde kanıtlanarak güvence altına alınmış gibi öne sürülmeleridir*" (Malezke, 1972:189).

Medyada gösterilen şiddet sahnelerinin uzmanlar arasında büyük bir tartışma yarattığı görülmektedir. Ortada kesin denilebilecek hiçbir kanıt bulunmamasına rağmen, araştırmacıların bir kısmının, medyanın toplumdaki şiddet olaylarına yol açtığını ileri sürmesi sosyolog Halloran (1978:172) tarafından da reddedilmektedir. Medyada gösterilen şiddet sahnelerini ciddi bir problem olarak gören birçok yazarın, bu alanda yürütülen tartışmalarda asıl kendilerinin saldırgan davrandıkları yetmiyormuş gibi, bir de sosyal problemlerin çözümü için daha sert bir cezalandırma yöntemini önermeleri, ölüm cezası, dayakla terbiye ve genel anlamda sıkı bir disiplin taraftarı oldukları görülmektedir. Halloran'a (1978:266) göre, bu yazarların ırkçılığa eğilimleri vardır. Ceza hukuku ve sosyal reform karşıtı olduklarını da dile getirmektedir.

Öyle görünüyor ki medya ve şiddet arasındaki ilişkileri ortaya koymaya çalışanların kendi içinde hala yeterince *şiddetli* tartışmalar yaratacak potansiyel bulunmaktadır. Özellikle sosyologlar ve psikologlar arasındaki çetin mücadele sürüp gitmektedir. Psikologlara göre, medyanın sunduğu şiddet sahneleri, insanları psikolojik yönden etkileyerek, toplum içinde şiddet olaylarının artmasına yol açıyor. Buna karşın sosyologlar, olayı daha geniş kapsamda ele alarak, sadece psikolojinin değil, aynı zamanda aile, yaşam koşulları, konut durumu gibi birçok faktörle birlikte ele alındığı takdirde, medya ve şiddet arasındaki bağlantıların daha doğru bir şekilde açıklanabileceğine inanıyorlar.

Bilim adamları arasında yürütülen bu tartışmalarda medyanın kendisi nasıl bir konuma sahip bulunuyor? Olayın baş aktörlerinden biri olan medya, acaba toplumdaki şiddet olaylarını nasıl değerlendiriyor? Walter Lippmann (1922:76) yılında yayınlanan *Public Opinion* adlı ünlü eserinde, her gazetenin okuyucusuna ulaşabilmesi için, bir takım seçim kriterlerinin sonucunda ortaya çıktığını, bunlar

için herhangi bir kuralın bulunmadığını, ama konvansiyonların pekala bulunduğunu yazıyordu. Standartlaşmış rutinin, gazetecileri büyük bir yükten kurtaran ortak bir özellik olduğunu, çünkü standartlaşma, basmakalıplık, rutinleşmiş kararlar, detayların düşüncesizce bir kenara bırakılması olmasa, redaktörün heyecandan ölebileceğini dile getirmekteydi. “*The world outside and the pictures in our heads*” başlığı altında, kitlesel medyanın kafalarımızdaki görüntülerin oluşturmundaki rolünü vurgulamaktaydı. Lippmann aynı zamanda *reel çevre* ile *sübjektif çevre* arasında da ayırım yapıyordu ve gazetecilerin haber değeri olan olayların seçiminde, kendi duygularından hareket ederek okuyucu, dinleyici ya da seyircinin nelere ilgi duyabileceğine karar verdiklerini belirtiyordu. Yani medyanın bize sunduğu her görüntü, eninde sonuna masa başında oturan birkaç kişinin kendi sübjektif düşüncelerinden hareket ederek, bizim ihtiyaçlarımızın neler olduklarına karar vermesinden başka bir şey değildir. Lippmann’ın bilmek istediği şey, gazetecinin hangi kriterlere dayanarak realitenin tasarımını yaptığı ya da ondaki kompleksliği ne şekilde azalttığıydı. Başka bir deyişle, gazetecinin olaylardaki karmaşıklığı nasıl basite indirgediğini bilmek istiyordu ve bu süreci *basmakalıplaştırmak* olarak tanımlıyordu (Kunczik, 1994:166-167).

Güncelliğin değerli olduğu medyada kısa süreli sosyal olaylar ya da problemler ön plana çıkarken, uzun vadeli arka plana itilir. Eğer alışlagelmişin dışında olaylar meydana gelecek olursa, uzun vadeli sosyal fenomenler dikkate değer olarak görülür (Rosho, 1975: 184). Normalin dışında kalan her olayın yayınlanma şansı daha büyüktür. Yani köpek adamı ısırma bunun haber değeri azdır, ama adam köpeği ısırarak olursa, işte bu manşetlik haber olacak değere sahiptir. Gazetecinin, olayların ardındaki sosyokültürel ilişkileri ortaya çıkaracak zamanı yoktur. Her şeyin çok çabuk olması ve bir an önce baskıya ya da yayına hazır hale getirilmesi gerekir. Diğer taraftan çoğu gazetecide, gördüğü meslek eğitiminin dolayı, karmaşıklık derecesi yüksek olan sosyal olayların analizini yapabilecek bilgi bulunmaz. Bunun kriminalite ve şiddet açısından anlamı, “*doğru*” soruların yöneltilemeyişi ve olayların *yüzeysel* bir şekilde sunulmasıdır. “*Gazeteciler önyargı, ırk çatışmaları, şiddet ve kriminalite, uyuşturucu madde bağımlılığı gibi sosyal problemlerin, normal nitelikli sosyal davranışlardan ve sosyal süreçlerden ayrılması mümkün olmayacak şekilde ilişkili olduklarını bilmelidirler. Böyle bir bakış tarzının ışığı altında, örneğin kriminaliteyle ilgili bir haberde, suçların büyük çoğunluğunun ardında toplumsal hedeflerin (örneğin zenginlik) ve statü arzularının bulunduğu belirtilmesi gerekir*” (Kunczik, 1994:173).

Medyanın Türkiye’de kapkaççılık, banka soygunculuğu, yankesicilik, hırsızlık, cinayet gibi olayları okuyucu ya da seyirciye aktarırken, bunların sebebi olarak sadece örneğin af yasasını göstermek ya da belli bir grup gencin (örneğin Satanistler) toplumu tehdit ettiğini, hiçbir bilimsel araştırma ve kanıt yokken, hatta konu hakkında yeterince bilgi sahibi bile olmayan bir gazetecinin, olayı kendi ka-

fasına göre milyonlarca seyirciye aktarması, medyanın başka bir anlamda şiddet yol açması anlamına gelmektedir. Türkiye’de Medya, gösterdiği şiddet sahneleri ve bunların taklit edilmesinden dolayı, (büyük bir olasılıkla) toplumda şiddetin artmasında fazla bir rol oynamıyor, ama reel dünyadaki olayları yüzeysel ve basmakalıp bir tarzla, rutinleşmiş standart yöntemleriyle topluma aktararak, insanların toplum içindeki belli bir azınlığa karşı dış bilemesine ve düşman olmasına yol açıyor. Medya toplumda şiddet yaratan görüntüler sunmaktan ziyade, kim karşı düşmanlık besleyeceğimize, kimi dost olarak kabul edeceğimize karar veren bir mekanizma olarak işliyor. Nitekim Yale’li sosyologlar Johan Galtung ve Marie Holmboe Ruge tarafından (1965:114) yılında *The structure of foreign news* adı altında yapılan bir araştırma, olayların nasıl haber haline gelebildiklerini ortaya koydu. Bu araştırmanın ortaya koyduğu sonuç şuydu: Elit kişilere bağlı olmayan olayların haber değerine sahip olabilmeleri için *negatif elementler* içermesi gerekmektedir. Bu da bize neden gazetelerin ve ekranların şiddet, kan, hırsızlık olaylarıyla dolup taşıdığını yeterince açıklıyor. Doris Graber (1979:126-127), medyada ağır suçların aşırı bir şekilde gösterildiğine dikkat çekiyor. Buna örnek olarak Chicago’yu veriyor ve kriminal istatistiklerde cinayet olaylarının sadece %0,2 oranına sahip olmasına rağmen, medyada bu olaylara ayrılan yerin %26’lara kadar ulaştığına dikkat çekiyor. Aynı olayın Türk medyası için de geçerli olmaması için hiçbir sebep yok. Bu yüzden ilk önce kriminal istatistiklerimizi gözden geçirmek ve gerçeklerin medyada oran olarak ne kadar abartılıp abartılmadıklarını tespit etmek gerekiyor.

Medya ve şiddet üzerine kaleme alınan literatürler gözden geçirildiği zaman yazarların çoğunlukla iki farklı noktadan hareket ettiklerine şahit olunuyor. Birincisi medyada gösterilen şiddet sahnelerinin izleyiciler üzerinde yarattığı etkiler üzerine yapılan yorumlardan çıkan sonuçların belli bir bilimsel dayanaklarının olmayışı ve öte yandan kamuoyunun, bu görüntülerin genel bir etki yaptıkları şeklinde bir açıklama beklentisi içinde olduğudur. Ama böyle bir beklentinin, bilimsel temellere dayanan hiçbir araştırma tarafından tatmin edilmesi mümkün değildir. Çünkü medyanın yarattığı etkilerin çok kompleks bir yapıya sahip olması, ancak belli bir popülasyon ve sınırları kesin olarak çizilebilen bir durum için, bu tür açıklamaların yapılabilmesine izin vermektedir.

Bu alanda yapılacak olan araştırmaların bir “*risk grubu analizi*” şeklinde olması gerektiğini belirten Kunczik’e (1994:163) göre, ancak böyle bir yöntemle, şu ana kadar elde edilen medya ve şiddet arasındaki zayıf ilişkilerin, hangi koşullara bağlı olarak meydana geldiğini ve muhtemelen bulunduğu kabul edilen sosyal etkilerinin belirlenebileceğini söylemektedir. Öte yandan kamuoyu önünde yürütülen tartışmalarda, medyanın şiddet olaylarının meydana gelmesine yol açabilmesi için, toplumsal koşulların insanlar arasında saldırganlık ve şiddetin ortaya çıkmasını sağlayacak şekilde bir araya gelmiş olmaları gerektiğinin daha güç-

l  bir biçimde vurgulanması da gerekir. Bu yüzden, Türkiye’de daha fazla sansür talep etmenin hiçbir anlamı yoktur. Bir hastalığın belirtileri üzerinde çalışmak yerine, hastalığın kökünü nasıl kazanacağının yollarını aramamız daha doğru bir girişimdir. şiddet olaylarını azaltabilmede kullanabileceğimiz bir reçetenin sahibi değiliz. Türk medyasının sunduğu şiddet sahnelerini azaltarak, şiddet olaylarının büyük ölçüde azalması sağlanamayacaktır.

Ancak bugüne kadar yapılan çalışmaların meyve vermediği de söylenemez. Hangi koşulların bir araya gelmesiyle birlikte medyatik şiddet görüntülerinin ocuk ve gençler üzerinde negatif etkiler yaratabilecekleri hakkında bazı bilgilere sahibiz. Bu yüzden medyada sunulan şiddet sahnelerinin hiçbir olumsuz etki yapmadıkları tezinin de doğru olduğunu kabul edemeyiz. Bilim çevrelerinde kabul edilen genel görüş, medyanın sunduğu şiddet sahnelerinin insanlar üzerinde negatif etkiler yaratabileceği yöndedir. Bu alandaki anlaşmazlıklar, böyle negatif efektlere karşı nasıl bir  nlem alınacağı ve hangi olumsuz etkilerin oluşabileceği konularında yaşanmaktadır.

Dikkat çeken bir unsur, bazı yazarların karşılıklı olarak bir alıntı sirkülasyonu içinde birbirlerini doğrulayan açıklamalar yaptıklarıdır. Ama araştırmalarının temelinde bir yanlışlığın olabileceğini nedense sorgulama gereksinimi duymazlar. Örneğin birçok deneyden elde edilen sonuçların, problemli grup olarak kabul edilen popülasyonun durumunu gerçekten tanımlayacak özelliklere sahip olup olmadıkları hiç sorgulanmamaktadır. Eğer yöntemde bir arıza varsa, olayı doğru bir şekilde açıklaması mümkün olamayacağına göre, belki de binlerce araştırmanın tatmin edici bir sonuç yaratmamasının gerçek nedeni burada yatmaktadır. Bu yüzden araştırma yöntemlerinin bir kere daha dikkatlice kontrol edilmelerinde fayda olabilir.

Sonuç

Medya ve şiddet konusunda uzman olmadıkları kabul edilen ve olayları genellikle dışarıdan takip eden, ama yine de eleştiri getiren az sayıdaki bilim adamının, medya ve şiddet araştırmalarında hakimiyeti elinde tutanlarca dikkate alınmadıkları da görülmektedir. Kunczik, buna bir örnek olarak “*Medya ve şiddet Araştırmacılığındaki Sefalet*” adı altında bir makale kaleme alan Walter Nutz’u göstermekte ve şimdiye kadar yapılan araştırmalardan yeterince bilgi edinilememesinin nedeni olarak, olayı çözüme kavuşturacak doğru soruların sorulamadığını ileri süren bu bilim adamının görüşlerine kulakların tıkanđını belirtmektedir (aktaran Kunczik, 1994:169). “*Televizyon ve şiddet araştırmacılığında hala ceset sayımıyla uğraşmak, bu araştırmacılıktaki erişilen düşündürücü konuma işaret etmektedir*” diyen Kunczik (1994:162-163), 1920’li yıllardan beri, bir olayın içeriğinden onun etkisi üzerine doğru sonuca varılamayacağının bilinmesine rağmen,

hala bu tür içerik analizlerinin yapıldığının hayret verici olduğunu vurgulamaktadır. “*Ceset sayımı*” devam ederken, buradan elde edilen bilimsel kazancın *ne* olduğu sorusu üzerinde durulmadığını da belirtmektedir.

Görünen odur ki, şimdiye kadar hep aynı şekilde yapılan binlerce araştırma, yayım tarihleri açısından bugün hala aynı tezlerin ve sonuçların hararetle tartışılıyor olması, olaya bir açıklık getirememiştir. Bundan sonra aynı yol takip edilerek yapılacak olan bir o kadar daha araştırma, bize aradığımız cevapları veremeyecektir. Medya ve şiddet arasındaki ilişkileri bugünkü yöntemlerle araştırmaktan vazgeçerek, yeni yöntemlere başvurmanın zamanı gelmiştir.

Türk toplumundaki şiddet olaylarında, eğer varsayıldığı gibi gerçekten bir artış varsa, o zaman bunun sebebi medya olamaz. Görüntüleri ve kelimeleri yeterince sansürlenenden medya camiası tarafından gösterilen resimler ve söylenen sözlerle kafa yoracağımıza, şiddet olaylarının gerçek nedenlerini araştırmaya yönelmeliyiz. Kentlerimizin mutlu, huzurlu ve anlam dolu bir yaşam için gerekli olan koşullara sahip olup olmadıklarını sorgulamalıyız?

Bu çalışmada elde edilen analitik yaklaşım, ana problemin medyadan kaynaklanan şiddet olmadığıdır. Asıl sorun, yaşam kalitesizliği ve bu kalitesizliğe yol açan nedenlerin doğurduğu şiddettir. Zaten bu bulguları destekleyen en önemli kanıtlar, ülkemizde yoksulluk sorununun bilim dünyasında tartışılıyor olmasıdır. Uluslararası alanda şiddet üzerine yapılan çalışmaların sonuçları Toplumumuz ve dolayısıyla aile yapımız açısından çok önemlidir. Türk toplumunda da çocuğun sosyalizasyonunda televizyon ebeveynliğinin üçüncü kolu haline gelmiş olabilir, ama çocuklar hala toplum koşulları içinde sosyalleşirler ve o toplumun değerlerini kendi değerleri haline getirerek büyürler. Ya o toplumda değerler giderek kayboluyorsa, şiddetin hala medyadan geldiğine mi inanacağız, yoksa sosyolojik araştırma sonuçlarını en kısa zamanda çözüm önerileriyle birlikte hayata mı geçireceğiz? İşte bu soruya verilecek cevap ya da cevaplar, bence Türk toplumundaki şiddet olaylarının azalmasına medyadaki şiddet sahnelerinin saatte kaç tane olduğunu saymaktan daha fazla yardımcı olacaktır. İnsanın yetenekleri yaşam ortamının koşullarına bağlı olarak gelişir ya da körelir. Bir toplumda şiddet olayları artıyorsa, o ülkede yeteneksiz insanların sayısı da giderek artıyor demektir. Rus asıllı Amerikalı biyokimyager ve yazar Isaac Asimov (1920-1992) “*Şiddet, yeteneksizlerin kaçabileceği en son sığınaktır*” derken, çok haklıdır (1979:101).

Kaynakça

- Asimow, Isaac, (1979), *Human and Violence*, Berlin: Springer Verlag.
- Bandura, A., (1964), "What TV Violence can do to your Child", in Larsen, O. N. (Der.): *Violence and the Mass Media*. New York Press.
- Blaich, U., (1973), *Milchreis, Colt und Veilchenfänger*. Kinderprotokolle 1, Oldenburg und Hamburg: Oldenburg Verlag.
- Galtung, J. and Ruge, M. H., (1965), "The Structure of Foreign News", *Journal of Peace Research*, 2, ss. 83
- Graber, D. A., (1979), "Is Crime News Coverage Excessive?", *Journal of Communication*, 29, ss. 46.
- Groebel, J., (1995), *Fernsehgewalt: Angebote-Bedürfnisse-Wirkungen*, Weinheim, Basel: Beltz.
- Halloran, J. D., (1978), "Mass Communication: Symptom or Cause of Violence", *International Social Science Journal*, 30, ss. 112.
- Hurrelmann, K. & Palentien, Ch., (1995), *Gewalt als /soziale Krankheit der Gesellschaft*, Weinheim, Basel: Beltz, ss.178.
- Kunczik, M., (1994), *Gewalt und Medien*. Köln, Weimar, Wien: Böhlau.
- Lazarsfeld, P. F., (1968), *Am Puls der Gesellschaft*. Wien, İkon.
- Malezke, G. & Halloran, J.D. (Der.) (1972), *Fernsehen und Kriminalität*. Berlin (kitabın Önsöz'ünden alıntı).
- Nutz, W., (1993), "Vom Elend der Gewalt-in-den-Medien-Forschung", *Communications*, 18, ss.204.
- Opaschowski, W. (2001), *Freizeit 2001: Ein Blick in die Zukunft unserer Freizeitwelt*. Eine Projektstudie zur Freizeitforschung vom BAT Freizeitforschungsinstitut. Hamburg: Neue.
- Rosho, B., (1975), *Newsmaking Chicago*, Köln, Weimar, Wien: Böhlau.
- Röser, J., (2000), *Fernsehgewalt im gesellschaftlichen Kontext*. Eine Cultural Studies-Analyse über Medienaneignung in Dominanzverhältnissen. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.
- Sack, F., (1973), "Zur Definition der Gewalt: Am Beispiel der Jugend", *Aggressivität und Gewalt in unserer Gesellschaft*. München: Der Andere.
- Schorb, B. & Theunert, H., (1982), "Gewalt im Fernsehen. In welcher Form tritt sie auf? Wie gehen Jugendliche damit um?", *Medien und Erziehung*, 6.
- Stoufer, S. A. et. al. (1965), *The American soldier*. New York:Univesity Press (ilk baskı 1949).
- Der SPIEGEL, 1993, Sayı 33, ss.39-40.
- Winter, R., (1995), *Der produktive Zuschauer*. Medienaneignung als kultureller und ästhetischer Prozess. München: Odenburg.